

Рецензия

на дисертационния труд на Велислава Тодорова „Логически модели за предаването на източника на информация в естествените езици“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност 2.3 Философия (Логика), научен ръководител доц. д. н. Евгени Латинов, Катедра „Логика, етика и естетика“, Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“

Авторката на дисертационния труд е асистент в Катедра „Логика, етика и естетика“ от октомври 2019 г., а преди това е работила като програмист в Институт по информационни и комуникационни технологии при БАН, работна група по компютърна лингвистика. Има ОКС „Бакалавър“ по философия от 2011 г., изучавала е МП „Логика и алгоритми“ във ФМИ на СУ, има завършена магистратура по компютърна лингвистика в Германия от 2014 г. Завършила е редовна докторантура по логика. Има множество стипендии и награди в чужбина. Определено може да се каже, че подготовката на докторантката е изключително висока и интердисциплинарна, разполага с богат практически опит, което е предпоставка за високото качество на дисертацията.

Велислава Тодорова покрива наукометричните изисквания с осем публикации, от които 5 в съавторство и 3 самостоятелни. Процедурата е изпълнена според ЗРАСРБ в Катедра „Логика, етика и естетика“ на СУ „Св. Климент Охридски“.

Обща характеристика на дисертацията

Дисертацията е в общ обем от 150 стандартни страници и се състои от увод, пет глави, раздробени множество по-малки фрагменти и заключение. Списъкът на използваната литература включва 70 източника, от които 10 са на български език, останалите на английски. Авторката познава добре отлично не само българските постижения в изследване на евиденциалността

в лингвистиката, но и ключовите произведения на западни автори с логически, философски и лингвистичен характер, на които стъпва уверено, за да ги подложи на критичен анализ и да аргументира своите тези.

Авторката на дисертационния труд си поставя за цел да разкрие какви недостатъци в съвременните философски изследвания за езика би могло да разкрие изследването за евиденциалността. Тя е убедена, че тази категория е от изключително значение не само за лингвистиката, но и за философията. Подкрепям нейното становище, че философията на езика трябва да предоставя на лингвистиката добри инструменти – термини, теории и хипотези за осъществяване на езиков анализ, което изисква философите на езика да направят критичен анализ как тези инструменти се прилагат върху конкретни езикови данни и да отстраняват разкрити недостатъци. Реализацията на целите на дисертационното изследване предполага разглеждане на формално-семантичните подходи към граматическата категория евиденциалност, чието съдържание е свързано с изразяване на източника на информация в езика.

Съвсем оправдано и основателно в структурата на дисертацията на първо място е главата, посветена на общата теоретична рамка, в която Велислава Тодорова разкрива своите теоретични убеждения по основни проблеми на изследването. Нейният анализ тръгва от понятието езиково значение, очертава полетата на семантиката и прагматиката и достига до понятието за пропозиция. Втората глава анализира понятието за източник на информация в езика и свързаните с неговото изразяване граматически категории. Дисертацията е фокусирана върху изказвания, в които информацията е фокусирана върху начина, по който сме научили това, за което говорим. Съгласен съм с нейните съображения за понятието речеви актове (речеви действия). В третата глава са изложени неформални описания на евиденциалните системи в няколко езика – български, кечуа и

шайен. Тук е отделено сериозно внимание и на културните особености на изразяването на евиденциалността в езиците по света.

В четвърта глава Велислава Тодорова представя основните формални подходи към анализа на евиденциалността. Те са разгледани в три групи – модални, илокутивни и динамически. Първите използват епистемичната модална логика като инструмент. В частта за илокутивния подход авторката се присъединява към идеята за допълване на популярните пет илокутивни цели с презентативни. Последната пета част систематизира философските проблеми и предлага насоки за тяхното решаване във връзка с направените в предните глави анализи. Тя тръгва от ситуирането на евиденциалите в утвърдените категории на значението. Вторият раздел коригира дефиницията за пропозиция, която се използва в модалния анализ. Тя определя значенията на изреченията като положения на нещата. В третия раздел подлага на обоснована корекция стандартната класификация на езиковите действия. В последния раздел на тази част Тодорова показва как е възникнала динамичната семантика от идеята комуникацията да се мисли като вид игра.

Велислава Тодорова притежава изключително богата философска, логическа и езикова ерудиция, пише точно, определено и лаконично, формулира умело изводи и обобщения. Борави убедено и точно с теоретичните и методологичните инструменти.

Научни постижения в дисертационния труд

Научните постижения на дисертантката представляват поставяне на актуални проблеми на съвременната логика и философия на езика в контекста на познати и нови теории от лингвистиката и практическата логика, което позволява да бъдат потърсени и аргументирани иновационни решения с приложно значение и в интердисциплинарен контекст. И на мен

не ми е познат друг опит за философско-логически анализ на предаването на източника на информацията в естествените езици. Нейният преглед потвърждава извода, че отделните лингвистични подходи, включително и тези на български автори, включват философска обосновка, но систематичен критичен анализ на тези обосновки не е правен.

Иновационните научни резултати на Велислава Тодорова са постигнати в централните глави на изследването – от трета до пета. Основателна е нейната претенция, че в тях преминават три нишки, водещи към интересни резултати като всяка от тях може да бъде проследена самостоятелно. Първата се опира на връзката на българския език с модалния анализ и семантиката на възможните светове като негова основа. По тази линия тя обосновано аргументира замяна на неясния семантичен признак „субективност“, отнесен към конклузива и дубитатива, да се замени с по-ясното „липса на пряка сетивен опит за действието от страна на говорещия“. Евиденциалността в българския е представена като четиричленна категория. Обосновано звучи нейният извод, че българският език е значим за теоретичното изследване на евиденциалността в лингвистиката.

Втората нишка свързва езика кечуа с илокутивния анализ и теорията за речевите действия. По тази линия авторката върви уверено към преразглеждане на класификацията на речевите действия и предлага връщане към нейните концептуални основания и тяхното преразглеждане. Резултатът на това начинание е предложената в подраздел 5.3.2 на стройна, основана на ясно определени понятия класификация, която отговаря на нуждите на изследователите да представят адекватно данните от естествените езици.

Третата нишка е тази на динамичния подход и тя свързва с езика шайен и схващането на разговора като езикова игра. Тя се присъединява към

тезата, че е възможен общ поход към евиденциалността на надезиково, обхващащо много езици, ниво. Нейната аргументация преминава през теорията на Витгенщайн за езиковите игри и стига до динамичните логики.

Любопитно е, че в дисертацията на основа на свидетелства на авторката може да се проследи еволюцията на нейните разбирания по основни разглеждани въпроси и значенията на най-важните термини. Такъв е, например, случаят с нейното разбиране на значението на изреченията, което еволюира в три посоки. Тя се опитва да го конкретизира с нейната интерпретация чрез положението на нещата. Те формално се представят като пропозиции, дефинирани чрез семантиката на възможните светове. Според втората възможност, значенията на изреченията са действия, извършвани от говорещия. Най-интересна е третата възможност – значенията са коопериращи се стратегии на говорещ и слушащ, определени от взаимните очаквания на страните. Те се представят формално като равновесия в смисъла на теорията на игрите.

Теоретичните анализи довеждат авторката и до преосмисляне на разделението между семантика и прагматика. Тя се отказва от тезата, че отношението към истинността (или удовлетвореността) е част от изискванията за семантично значение. Приема тезата, че наличието на конвенция, обвързана с езиковия елемент, е единственото условие за признаване на дадено значение за семантично. Прагматиката остава да се занимава с неконвенционалните значения. В резултат на това Годорова приема, че пресупозициите не са предмет на прагматиката. Те възникват по силата на конвенции, обвързани с някои езикови елементи.

Адмиравам поставянето на идеи за това какво предстои в теоретичен план в заключението. Сред тях е амбицията да се предложи нов формален анализ на евиденциалите в българския език. Втората е желанието на Годорова да се занимае по-задълбочено с динамическата предикатна логика и по-специално как тя се справя с изреченията с повече от един квантор. Третата

линия на интереси е връзката между информационната структура и опозицията подвъпросно-безвъпросно съдържание.

Не може да се отрече, че тази гъвкавост и динамичен подход на анализа в дисертацията прави текста изключително интересен и ни насочва към очакването, че имаме работа с един задълбочен и вътрешно обоснован мисловен проект, който предстои да се развива към нови новаторски резултати.

Няма да скрия, че на моменти от прекомерната лаконичност на авторката нишката на мисълта и вътрешните връзки може да се загуби, особено в автореферата, където в много кратък формат е представен многообразен набор от идеи. Добре би било да има обобщения и накрая на най-важните теоретични части, но това е препоръка за евентуално издаване на труда.

Заключение

В заключението искам да поздравя докторантката за изключително богатото на новаторски идеи и приложни аспекти изследване. Подобни дисертации ми дават надежда, че философията на езика и логиката могат още по-ефективно да се обърнат към науки като лингвистиката и не само към нея, и да допринесат за разрешаване на свързани с тяхното общо развитие проблеми. Смятам, че именно лингвистиката е най-близо до търсената от философите парадигма на научната рационалност. Изразявам своето изключително позитивно отношение към дисертационния труд на Велислава Годорова и искам да заявя, че убедено ще гласувам положително за присъждането ѝ на образователната и научна степен „доктор“ в ПН 2.3 Философия (Логика).

16.05.2022 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф.дн Вихрен Бузов,
Философски факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“)